

ha diskuterat det pris dockhustrun Ellen de Maré fick betala för att bli konstnärinnan Ellen Roosval. Trots vissa randanmärkningar är boken om Ellen och Johnnys liv och kärleksrelation mycket läsvärd. Frågor som rör kärlek, familjeliv, frigörelse, konstnärskap och karriär är fortfarande aktuella.

Birgitta Meurling, Uppsala

Jan Berggren: *Tullsnok – öppna bommen!*
Carl Michael Bellman och Tullen. Carlsson
 Bokförlag, Stockholm 2003. 135 s., ill. ISBN
 91-7203-559-5.

Carl Michael Bellmans liv och diktargärning har diskuterats, filmats och beskrivits i bild och text ett flertal gånger, men aldrig har Bellmans dikter kombinerats med arkivmaterial och bilder av Stockholm för att visa hans liv och upplevelser som anställd vid Generaltulldirektionen åren 1767–1772. Boken *Tullsnok – öppna bommen!* Carl Michael Bellman och Tullen handlar dock inte främst om Bellman, utan om Tullverkets arbete och anställda under samma tid. Bellman har för dessa genom författaren Jan Berggren fått utgöra kroppslig och verbal gestalt. Tiden, människorna och miljöerna beskrivs genom bildmaterial från 1700-talets Stockholm, fotografier från Tullmuseum, arkivmaterial från Tullverket samt utdrag ur Bellmans diktning. Detta kompletteras med en hel del nytagna fotografier från Stockholms tullar. Berättelsen utgör sammantaget en inblick i tullhistorien och Stockholm under gustaviansk tid via en hittills inte omskriven del av Bellmans liv. Framförallt tjänar dock boken som dokumentation i tiden och rummet av Stockholms tullar.

Ett av författaren Jan Berggrens syften är att ge en bild av Bellmans sällan omtalade roll som tulltjänsteman. I författarens förord nämns också att miljöer som Bellman har verkat i, har beskrivits ingående i vägvisaren *Bellman var där* (1997), men att ingen tullmiljö är representerad i denna. Detta vill Berggren komplettera med sin bok. Berggren har under senare tid författat ett flertal böcker om just Tullverkets historia, som även appellerar till andra intressen som i *Tullare lagar mat: Receipt och matminnen* (2001) och *Alla tiders tull i stan – historia och händelser kring Stockholms tullar* (2000). Samtidigt med bokens utgivning pågår dessutom utställningen ”Med penna och pensel i Tullen” på Tullmuseum från hösten 2003 till våren 2005 med Jan Berggren som utställningskommisarie. Denna visar

på litterära, komponerande och målade tullare som Hjalmar Söderberg och Bellman till mer okända skaldar och konstnärer. Här är det tullaryrket som en skapande profession man velat lyfta fram.

I bokens sju kapitel presenteras inledningsvis centrala fakta om Bellmans liv och om tullens organisation under slutet av 1700-talet i Stockholm. Det är en fakaspäckad, ibland på gränsen till för kompakt, upptakt. Lyftet kommer i tredje kapitlet ”Tullare av kött, blod och alkohol”, där författaren via Bellmans diktning ger liv åt olika tullpersonligheter, s. k. ”tullsnokar”. Uppgifter ur diktningen kompletteras med fakta ur tullarkivet och kapitlet är skrivet med en glödande penna som har smittats både av Bellmans humor och av ett historiskt allvar. Kombinationen är spännande. Även det fjärde kapitlet, som behandlar de olika tullplatserna och tullarna sedda genom Bellmans ögon, har ett stort värde i jämförelsen av protokoll, register och Bellmans epistlar samt talande bilder över Stockholms olika tullar. Dessa härrör såväl från sent 1700-tal som från 1800- och 1900-talen samt de första åren av 2000-talet.

Det korta kapitel fem behandlar ämnet litterära tullare, varav Bellman utgör en i raden. Måhända känns detta kapitel som en fingervisning om att tullare ”faktiskt var ganska kreativa människor”. Kapitlet hade passat bättre som en inledning, men har förstås en roll som förklaring och breddning av ämnet inte minst för att kombineras med den pågående utställningen om skapande tullare. De två avslutande kapitlen behandlar slutsatser av respektive källmaterial för arbetet. En reflektion Berggren gör är att det faktiskt var som tulltjänsteman Bellman skrev det som blivit mest centralt i hans totala diktargärning. En anledning till att Bellman skrev mycket under just denna period och att tullarna och tulltjänstemännen så ofta förekom i Bellmans diktning tror Berggren beror på att tullens personer och miljöer var välkända för allmänheten och på så sätt nådde Bellman ut bättre med sitt budskap. På samma sätt har nu Berggren förtjänstfullt använt en välkänd person för att nå ut med Tullverkets historia.

De vackra och intressanta illustrationerna från tullmiljöerna i det sena 1700-talets Stockholm kompletteras i bildtexterna med upplysningar om var viktiga tullbyggnader låg. På sina ställen presenteras detaljer, som t.ex. vinkontroller, vilka endast ett vant öga kan lägga märke till i de detaljerade avbildningarna. Läsaren får se akvarellerna, tuschteckningarna, oljemålningarna och fotografierna ur det expertperspektiv som Berggren, som chef för Tullmuseum och arkivansvarig i Tullverket,

har. Med dessa detaljerade kommentarer får staden ett liv som ger en speciell inlevelse och formar ett igenkännande leende på läsarens läppar när hon känner igen sig. Inlevelsen och igenkännandets glädje hade kunnat förhöjas ytterligare om det funnits en karta över dagens Stockholm som visar var de olika platserna ligger som beskrivs i texten. För en icke-stockholmare som inte är helt hemmastadd i de olika tullarnas inbördes placering hade detta varit en fördel. Eftersom boken bjuder på en stor detaljrikedom och många intressanta fakta om de olika platserna hade boken då mycket väl kunnat fungera som guide både till Bellmans liv och till kända tullmiljöer.

Källor till text och bild är genomgående noggrant redovisade. Hänvisningar till olika skriftliga källor är vanliga i texten, men det är däremot inte sidhänvisningar till det rikliga bildmaterialet, som är utplacerat lite spritt i boken. De hänvisningar som förekommer syns i bildtexterna och hänvisar till de textavsnitt som bilden beskriver. Brödtexten separeras alltså från bilden och bildtexten. Däremot är bildtexterna intressanta och nästan en berättelse i sig själv, men eftersom brödtext och bild inte knyts samman, förloras en viktig koppling till miljöernas beskrivning. I vissa fall hade det också varit önskvärt med mer övergripande beskrivningar, inte enbart inriktade på packhus och tulltjänstemän, för att ge en bredare bild av tiden. Det hade också varit intres-

sant om de sena 1700-talsillustrationerna med några ord hade kommenterats i jämförelse med de helt nytagna fotografierna från samma miljöer för att reflektera över samtidens och framtidens tullmiljöer, även om det inte var bokens huvudsyfte.

Tullverkets historia blir intressant för en bredare allmänhet via ett kärt tema som Bellman. I boken om Carl Michael Bellman som tullare ges läsaren och tullmuseibesökaren också en chans att fördjupa sig ytterligare om komponerande och målade tullare. Tullens verksamhet, som i många fall uppfattas som ett nödvändigt ont, hamnar i en ny dager. För min egen del har det inneburit ytterligare ett starkt argument för hur viktig bildens roll är i historieskrivningen och hur viktigt det är att se historien inte bara ur ett arkivperspektiv utan också via personer och platser i kombination med arkivuppgifter för att den ska bli levande. En levande historia genererar en förståelse för samtiden, var vi står idag och vart vi är på väg. Samtidigt har tullens verksamhet fått ett nytt ansikte, som inte på något sätt liknar den gröna skylten "inget att deklarerat" eller skällande schäferhundar vid perrongen i Malmö som tar emot Köpenhamnståget tre gånger i timmen. Den bild som framträder är mer lik den kanske inte helt obekante figuren i tv-programmet *Solstollarna*, som alltid presenterade sig med ett glatt "Tull, Tull!".

Anna Jakobsson, Alnarp